

Geoparky – nový nástroj udržitelného rozvoje cestovního ruchu

J. Vystoupil, M. Šauer: Geoparks – the New Element in Sustainable Development of Tourism. Život. Prostr., Vol. 42, No. 1, p. 39 – 43, 2008.

The paper deals with the topic of sustainable development of tourism. First it concentrates on the theoretical aspects of environmental impact of tourism, specifically on natural and cultural environment and suggests the instruments that could help to solve the situation.

Then the article provides information about geoparks, their basic principles and the experience with them. It stresses mainly the active approach to the preservation of natural and cultural heritage in the particular destination and implementation of geo-tourism as a way of achieving the sustainable regional development. On a specific example of the Czech Paradise Geopark the paper shows the institutional framework and criteria, that an area has to fulfil in order to get on the list of national geoparks. Eventually, it identifies the key factors that are crucial if a successful implementation of geoparks in an area is to be accomplished.

Cestovní ruch jako socioekonomický jev nepochybně vytváří tlak na životní prostředí. Tato skutečnost vyplývá ze samotné povahy cestovního ruchu. Na jedné straně je výrazem lidské mobility (osoby – účastníci cestovního ruchu – se přemisťují do prostředí, do kterého historicky, a někdy i přirozeně, nepatří), na straně druhé se stal v masovém měřítku samozřejmou součástí trávení volného času.

V obecné rovině je nabídka cestovního ruchu založena na primárních, sekundárních a terciárních zdrojích. V souladu s Páskovou a Zelenkou (2002) rozumíme *primárními zdroji* takové entity, které by v destinaci existovaly i bez existence cestovního ruchu (kulturně-historické atraktivity, přírodní atraktivity, infrastruktura pro místní obyvatelstvo, atd.). *Sekundární zdroje* chápeme jako prvky nabídky, budovány za účelem realizace cestovního ruchu (hotely, turistická informační centra, atd.) a mezi *terciární zdroje* řadíme ucelené produkty cestovního ruchu. Všechny zmíněné zdroje determinují atraktivitu destinace pro potenciální návštěvníky. Cestovní ruch má však schopnost svými vlastními aktivitami tyto zdroje poškozovat. Tento nežádoucí projev se často označuje jako *efekt turistické pasti*. Nejcitlivěji se sledují dopady cestovního ruchu na primární zdroje, jelikož jde o zdroje neobnovitelné. Poškození primárních zdrojů může mít pro destinace fatální důsledky – trvalou ztrátu atraktivity. Intenzita důsled-

ku tohoto efektu je dána zejména intenzitou relativní návštěvnosti (vztažené na počet obyvatel), sezónností, zranitelností ekosystémů, mírou ekonomické závislosti domácího obyvatelstva na cestovním ruchu a mírou regulace cestovního ruchu.

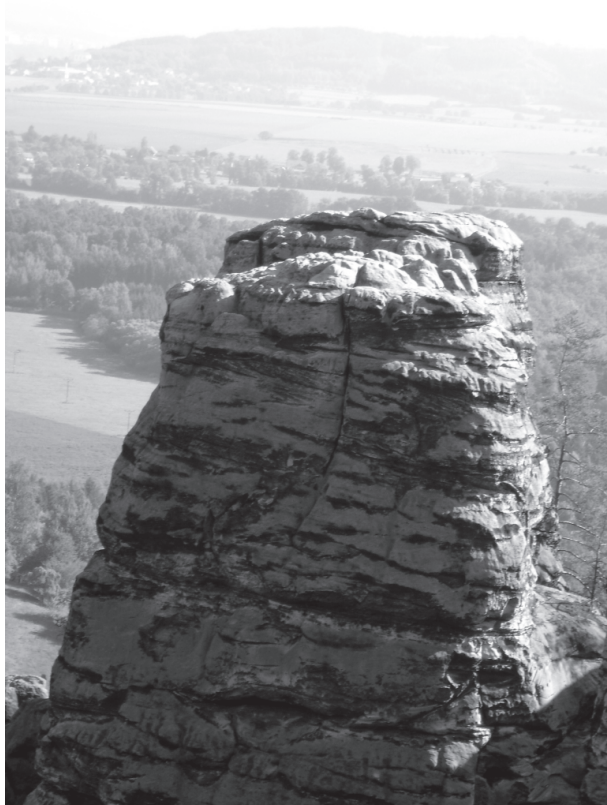
Negativní vlivy cestovního ruchu

Negativní vlivy nekoordinovaného cestovního ruchu lze rozdělit do třech skupin.

První skupinou jsou *důsledky na přírodní prostředí* destinace. Hlavními negativními vlivy na environmentální prostředí jsou dle *Report of the International Colloquium on Regional Governance and Sustainable Development in Tourism-driven Economies*:

- tlak na přírodní zdroje (vodu, půdu, elektrickou energii, atd.) v důsledku jejich zvýšené spotřeby,
- znečištění a vytváření odpadů (emise skleníkových plynů, hluk, pevný odpad, kanalizační splašky, estetické znečištění),
- poškození ekosystémů (snižování biodiverzity, šíření alochtonních druhů).

Druhou skupinu tvoří *vlivy na sociokulturní prostředí*. Těmi rozumíme účinky na hostitelské společenství z přímých a nepřímých vztahů s turisty, a interakce s turistickým průmyslem. Hostitelské komunity jsou mnohdy tím slabším účastníkem ve vzta-

Příhrazské skály, skalní labyrint v západní části CHKO Český ráj. Foto: T. Řídkošil

hu s hosty a poskytovateli služeb, přičemž se jim nedostává adekvátního vlivu. Tyto důsledky nejsou vždy patrné, jelikož se obtížně měří. Z konkrétních negativních vlivů můžeme uvést změnu a ztrátu místní identity a hodnot, kulturní střety, etnické problémy, fyzický tlak na kulturně-historické objekty a statky.

Poslední skupinou jsou *důsledky na ekonomické prostředí* destinace. I když efekty cestovního ruchu na ekonomické prostředí se apriori vnímají jako pozitivní, cestovní ruch má i negativní ekonomické dopady. Nejčastěji zmiňovaným efekty jsou inflace, sezónní charakter zaměstnání, růst infrastrukturních nákladů, vznik turistických enkláv a vytlačování obytné funkce z historických jader měst, snižování dostupnosti zboží běžné denní spotřeby, vysoký podíl tzv. úniků (*leakages*).¹

Současné nástroje řešení negativních vlivů cestovního ruchu mají především povahu restrikcí a zákazů a nejvíce se soustřeďují na ochranu přírodního prostředí. Typickým příkladem tohoto přístupu jsou chráněná území (národní parky, CHKO, národní přírodní rezervace aj.). Komplexní řešení negativních vli-

vů je zahrnuto v principech udržitelného rozvoje cestovního ruchu. Tyto principy jsou sice mnohdy implementovány do různých strategií rozvoje (např. prostřednictvím SEA), ale stále chybí konkrétní realizace těchto přístupů prostřednictvím sofistikovaného řízení destinace. To je dáno fází rozvoje destinačního řízení v České republice. Organizační struktury v ČR teprve vznikají a soustřeďují se spíše na extenzivní rozvoj, aktivaci potenciálu cestovního ruchu v destinaci a zvyšování návštěvnosti. Proto v České republice ve větší míře neexistuje platforma, kde by se uplatňoval komplexní přístup k udržitelnosti aktivit v cestovním ruchu.

Příkladem pozitivního a komplexního přístupu k udržitelnému cestovnímu ruchu v destinacích je koncept geoparků, který se snaží narušit současnou praxi pasivní ochrany přírody (tedy v přírodně cenných lokalitách nepovolovat žádné rozvojové aktivity) a přinést nový a dlouhodobě účinnější pohled na ochranu přírodního prostředí.

Historický vývoj a podstata geoparků ve světě

Geopark je území, kde se nacházejí geologické jevy zvláštního významu ve smyslu jejich vědecké kvality, ojedinělosti, estetické přitažlivosti a výchovné hodnoty. Kromě geologických prvků zahrnuje i geomorfologické, archeologické a ekologické jevy. Důležitou složkou území geoparku je i jeho kulturně-historické dědictví. Geopark však pouze nechrání přírodní a kulturní hodnoty území. Jeho filozofie je postavena na aktivním zapojení místních obyvatel a podnikatelů do činností geoparku s cílem rozvíjet území v souladu s principy udržitelného rozvoje cestovního ruchu.

• *Historický vývoj.* Myšlenka popularizace a prezentace unikátních geotopů vznikla na konci devadesátých let minulého století a byla završena r. 2000 na Konferenci evropských geoparků, kde vznikla Síť evropských geoparků (*European Geoparks Network – EGN*) spojením prvních čtyř geoparků (francouzského Réserve Géologique de Haute-Provence, řeckého Lesboského zkamenělého lesa, německého Vulkaneifel a španělského Kulturního park Maestrazgo). Dnes má tato síť 32 členů z deseti evropských zemí (www.europeangeoparks.org). Česká republika má v síti zatím pouze jednoho člena, Český ráj. Nezbytným prvkem činnosti geoparku je spolupráce na místní a mezinárodní úrovni. Zástupci jednotlivých geoparků musí aktivně pracovat pro celou síť. Ta totiž slouží jako fórum pro výměnu zkušeností.

Vedle Sítě evropských geoparků funguje od r. 2004 druhé oficiální sdružení, Světová síť geoparků UNESCO (*Global Geoparks Network*), která vznikla na základě Pekingské deklarace o ochraně světového geo-

logického dědictví a Madonské deklarace schválené na první mezinárodní konferenci o geoparcích v Pekingu. Tyto dokumenty se zabývají posláním geoparků, jejich definicí a vymezením vztahů mezi jednotlivými sítěmi. Například, na základě Madonské deklarace se členové Sítě evropských geoparků automaticky stávají i členy sítě světové. Tento vztah platí i opačně, v případě vyloučení geoparku ze sítě. Z původních 17 evropských a 8 čínských geoparků se Světová síť geoparků rozrostla na dnešních 54 členů ze sedmnácti zemí světa (kromě evropských a čínských parků jsou členy sítě první parky z Brazílie, Iránu a Malajsie).

Ideou obou sítí je spojit jedinečnost území ve formě geologické rozmanitosti s vhodnou prezentací neživé přírody široké veřejnosti. Uskutečňuje se to prostřednictvím registrovaných značek, které jsou na jedné straně pro potenciální návštěvníky zárukou kvality poskytovaných služeb, na druhé straně přispívají k formování image výjimečných a exkluzivních destinací cestovního ruchu. Poskytování značky kvality pro udržitelně spravovaná území má za cíl propagovat a podporovat produkty zaměřené na odpovědný hospodářský rozvoj.

Síť geoparků nepůsobí pouze navenek, ale také dovnitř každého geoparku. Jedním z kritérií pro členství v síti evropských, potažmo světových geoparků je vybudování řídicích struktur, které zajistí dlouhodobou udržitelnost veškerých aktivit parku a zapojení místních aktérů do tohoto procesu. Zároveň síť geoparků slouží jako fórum pro výměnu znalostí, zkušeností a osvědčených postupů.

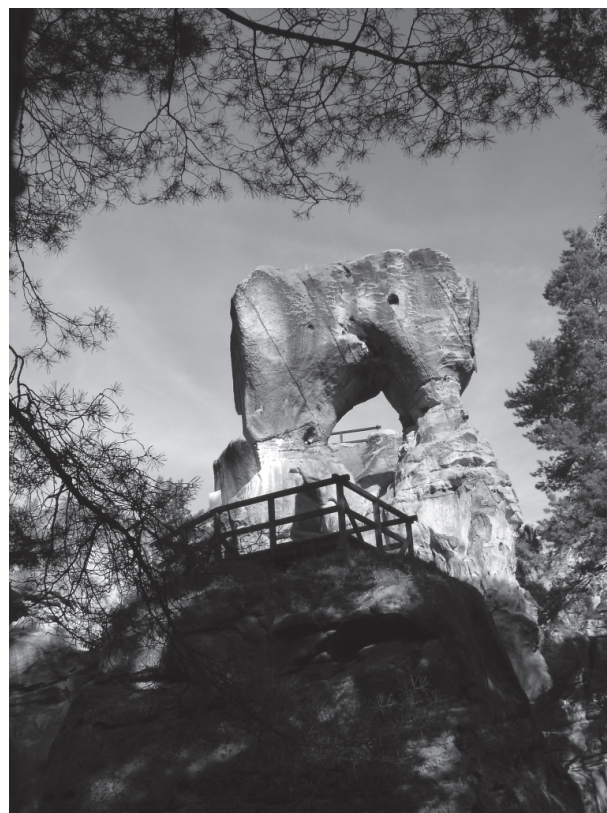
• **Podstatu geoparku** můžeme charakterizovat prostřednictvím jeho cílů:

- ochrana a zachování půdního geologického bohatství a geologických celků,
- vzdělávání veřejnosti o hodnotách příslušného regionu a příspěvek k výuce a výzkumu v geologických vědách,
- udržitelný rozvoj geoturismu,
- vzbudit zájem místní i turistické veřejnosti o poznání geologické hodnoty území.

Geoparky v České republice

Předpokladem pro vstup do nadnárodních sítí geoparků je získání titulu *národní geopark*. V této souvislosti vznikla na půdě Ministerstva životního prostředí ČR (MŽP ČR) iniciativa, která vedla k vytvoření systému a sítě národních geoparků České republiky. Postup a podmínky pro udělení titulu národní geopark i způsob kontroly provozu národních geoparků upravuje směrnice MŽP ČR z r. 2007.

Titul *národní geopark* uděluje ministr životního prostředí na základě doporučení Rady národních geo-

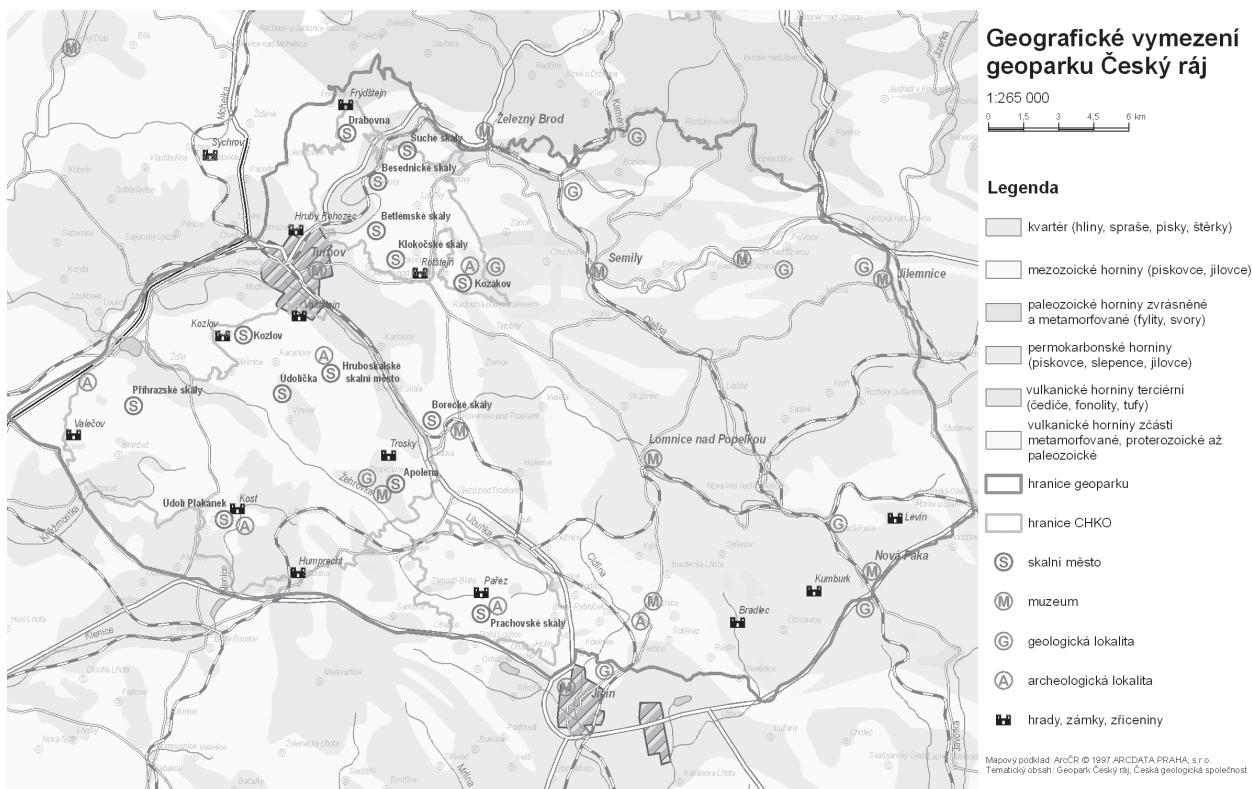

Rotštejn, zřícenina skalního hradu z 13. století na okraji přírodní rezervace Klokočské skály. Foto: T. Řídkošil

parků.² Ta fakticky hodnotí uchazeče podle daných kritérií a rozhoduje o způsobilosti zařazení do sítě národních geoparků.

Hodnotící kritéria lze rozčlenit do pěti tematických bloků. První sada kritérií hodnotí *geologickou cenost území*, popřípadě význam ostatních složek přírodního a kulturního dědictví. Další skupinou jsou kritéria zabývající se *organizačním zajištěním správy geoparku*. Jde o posouzení kompetentnosti navrhovaného řídicího subjektu, věcného a finančního plánu činnosti geoparku či marketingové strategie. Třetí oblastí jsou *informační, interpretační a výzkumné aktivity a environmentální osvěta* (výzkum a monitoring geotopů, zajištění geoprůvodců, spolupráce se vzdělávacími institucemi a vzdělávací programy). Čtvrtá sada hodnotících kritérií je zaměřena na *problematiku geoturismu*. Hodnotí se předpokládaná propagační a informační činnost, zajištěná infrastruktura pro turistické aktivity v národním geoparku, systém návštěvnického managementu či řešení veřejné dopravy v geoparku. Poslední skupina kritérií se týká *regionálního udržitelného rozvoje*. Zde se klade důraz na podporu a tvorbu regionálních produktů a zapojení místních obyvatel do činností národního geoparku.

Pramen: ESF MU

Z uvedeného vyplývá, že získání titulu *národní geopark* předpokládá splnění celé řady požadavků, které vyžadují nemalé finanční prostředky. Jelikož alespoň v první fázi nejde o samofinancovatelný projekt, musí řídicí orgány hledat externí zdroje, nejčastěji ze strukturálních fondů Evropské unie. Při hledání vhodných organizačních forem geoparků a jeho finančního zajištění lze uvažovat o spolupráci či začlenění těchto struktur do systému destinačního řízení.³

Rychlost vznikání nových geoparků můžeme dokumentovat i na příkladě prvního, a zatím jediného evropského a světového geoparku v České republice – Českého ráje. Na seznam byl zařazen r. 2005, tedy v době, kdy ještě institucionálně neexistovala národní síť geoparků. Příčinou byla neúspěšná snaha o zařazení Českého ráje na seznam světového dědictví UNESCO. Díky této kandidatuře bylo území připraveno jak po stránce politické (podpora místních institucí), tak odborné (hodnocení geologické hodnoty území). Český ráj se tak stal *Geoparkem UNESCO*, aniž by byl v síti národních geoparků. Tento postup však vzhledem na uvedené skutečnosti již není možný.

Geopark Český ráj

Území geoparku významně přesahuje stejnojmennou chráněnou krajinnou oblast a má rozlohu necelých 700 km². Geopark zahrnuje širokou škálu geologických fenoménů, paleontologické, mineralogické a archeologické lokality i historické památky (obr. 1).

Management geoparku zajišťují tři hlavní partneři: Muzeum Českého ráje v Turnově, Sdružení Český ráj a Správa CHKO Český ráj. Každý z nich je garantem určitých aktivit geoparku.

- **Muzeum Českého ráje v Turnově** zajišťuje vědeckou a vzdělávací funkci geoparku. Vedle vlastní prezentace sbírek (geologie, mineralogie a drahé kameny a šperkařství) vyvíjí muzeum vlastní vědeckovýzkumnou činnost a aktivně se zapojuje do kulturního života regionu.

- **Sdružení Český ráj** je druhým klíčovým subjektem, jde o zájmové sdružení měst, obcí a právnických osob. Cílem sdružení je rozvíjet v oblasti cestovních služeb při zachování přírodních a kulturních hodnot. Je tedy destinační agenturou, která v rámci geoparku zodpovídá za marketingovou činnost a tvorbu produktů cestovního ruchu.

• *Správa CHKO Český ráj* je třetím partnerem, který plní funkci ochrany přírodního bohatství v nejcennějších lokalitách geoparku. CHKO usměrňuje hospodářské a rekreační využití území tak, aby nedocházelo k poškozování přírodních a krajinných hodnot.

Význam geoparků v České republice je zohledněn ve všech základních strategických dokumentech cestovního ruchu. Například Konceptce státní politiky cestovního ruchu České republiky akcentuje problematiku udržitelného rozvoje prostřednictvím strategického cíle *Zachování kvality přírodního prostředí a složek životního prostředí, jež jsou v oblasti cestovního ruchu využívány a mohou být rozvojem cestovního ruchu ovlivněny*. V této souvislosti navrhuje celou řadu opatření a nástrojů vedoucích k naplnění tohoto strategického cíle. Jedním z nich je opatření č. 2.4. *Vytváření podmínek pro realizaci šetrných forem cestovního ruchu*, v rámci kterého je navrhována podpora vzniku národních geoparků jako nástroje umožňujícího snižovat negativní důsledky cestovního ruchu na životní prostředí. Konkrétní podporu národních geoparků je možné realizovat prostřednictvím jednotlivých operačních programů strukturální politiky EU.

* * *

Základní podmínky pro rozvoj geoparků v České republice jsou nastaveny po stránce procesní i po stránce finanční. Jako největší problém se dnes jeví aktivita místních aktérů regionálního rozvoje. Založení geoparku je totiž spojeno s vytvořením společenství, které vyznává podobné hodnoty a má společné cíle. Navíc, zřízení geoparku je dlouhodobým procesem, v průběhu kterého musí uchazeči překonat celou řadu překážek a přesvědčovat nejen sami sebe, ale i orgány veřejné správy (krajské úřady, regionální rady, orgány ochrany přírody, atd.) o správnosti svého postupu.

Poznámky

1. *Výkladový slovník cestovního ruchu* (Pásková, Zelenka, 2002) definuje úniky jako pokles příjmů státu, regionu (nebo místa), způsobený nutností importovat zboží, služby nebo finanční prostředky z okolních států nebo regionu. Jsou typické pro mezinárodní hotelové řetězce, restaurační řetězce a velké mezinárodní tour-operátory, kteří dovážejí zboží a služby do destinace na úkor místního zboží a služeb a odčerpávají zisk.
2. Rada národních geoparků patří mezi hlavní orgány v rámci vznikající Sítě národních geoparků. Je složena ze zástupců or-

Přírodní rezervace Hruboskalsko v CHKO Český ráj. Foto: T. Řídkošil

gánů a institucí z oblasti geologie, památkové péče, archeologie, vzdělávání, ochrany přírody a krajiny a specialistů na udržitelný rozvoj.

3. *Destinační management* definujeme jako soubor technik, nástrojů a opatření používaných při koordinovaném plánování, organizaci, komunikaci, rozhodovacím procesu a regulaci cestovního ruchu v dané destinaci.

Literatura

- About Sustainable Tourism, <http://www.uneptie.org/pc/tourism/sust-tourism/about.htm>.
- Geopark Český ráj, <http://www.geoparkceskyraj.cz>.
- Pásková M.: Změny geografického prostředí vyvolané rozvojem cestovního ruchu ve světle kriticko-realistické metodologie. Disertační práce. Praha : UK, 2003.
- Pásková, M., Zelenka, J.: Cestovní ruch – výkladový slovník. 1. vyd. Praha : Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2002, 448 s.
- Sítě evropských geoparků, www.europeangeoparks.org.
- Směrnice MŽP ČR č. 6/2007 k zabezpečení jednotného postupu rezortu při nominaci území na národní geopark.
- Světová síť geoparků UNESCO. <http://www.worldgeopark.org/>

RNDr. Jiří Vystoupil, CSc., vyst@econ.muni.cz

Ing. Martin Sauer, sauer@econ.muni.cz

Katedra regionálního rozvoje a správy Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Lipo-
vá 41a, 602 00 Brno